

ammattikorkeakouluopiskelijan tekijänoikeusopas

samok

Ammattikorkeakouluopiskelijan tekijänoikeusopas

**Suomen Ammattikorkeakouluopiskelijayhdistysten Liitto -
SAMOK ry**

Kulttuurialan jaosto 2001

Annika Ihalainen
Tuulia Berschewsky
Miia Maaninen
Lalla Pohjanpalo
Tiina Saivo
Kristiina Vuollet

Kristiina Huttu
Suvi Oinonen

Erityiskiitokset avusta

Jorma Waldén, Tekijänoikeusneuvosto

Patentti- ja rekisterihallitus

SAMOK ei vastaa mahdollisista virheistä

sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1	9. TEKIJÄNOIKEUDEN RIKKOMINEN	16
2. MIKÄ SÄÄTELEE TEKIJÄNOIKEUKSIA?	2	9.1. Tekijänoikeusrikos	16
2.1. Kansainväliset sopimukset ja kansallinen lainsäädäntö	2	9.2. Tekijänoikeusrikkominen	16
3. MITÄ ON TEKIJÄNOIKEUS?	3	9.3. Korvausvastuu	16
3.1. Tekijänoikeussuoja	3	9.4. Tekijänoikeudellisten ristiriitojen ratkaiseminen	16
3.2. Tekijä	3	10. OPISKELIJAN TEKIJÄNOIKEUSKYSYMYKSIÄ	18
3.3. Teos ja teoskynnys	3	10.1. Opiskelija tekijänä	18
3.4. Suoja-aika	4	10.2. Opinnäyte- ja harjoitustyöt	18
4. OIKEUDET	7	10.3. Opiskelija tutkimus- ja kehittämistoiminnassa	20
4.1. Taloudelliset oikeudet	7	10.4. Sopimuksen tekeminen	21
4.2. Moraaliset oikeudet	8	10.5. Opiskelija töissä	22
5. TEKIJÄNOIKEUDEN RAJOITUKSET	9	10.6. Materiaalimaksut ja tekijänoikeus	23
6. OIKEUKSIEN LUOVUTUS JA OIKEUKSIEN SIIRTYMINEN	10	11. MUUT IMMATERIAALIOIKEUDET	25
6.1. Kustannussopimus	10	11.1. Mallisuoja	25
6.2. Elokuvaamisoikeus	11	11.1.1. Malli	25
6.3. Tietokoneohjelman käyttöoikeuden luovutus	11	11.1.2. Mallioikeuden edellytykset	25
7. LÄHIOIKEUDET	12	11.1.3. Mallioikeuden voimassaolo, valvominen ja loukkaukset	25
8. ELOKUVA JA VALOKUVA	14	11.1.4. Mallioikeuden hakeminen	26
8.1. Elokuva	14	11.2. Patenti	26
8.1.1. Kuka tai ketkä ovat tekijänoikeuden haltijoita elokuvassa?	14	11.2.1. Työsuhteessa tehdyt keksinnöt	26
8.1.2. Elokuvan suoja-aika	14	11.2.2. Patentin hakeminen	27
8.2. Valokuva	15	11.2.3. Patentin alueellisuus ja voimassaoloaika	27
		11.2.4. Hyödyllisyysmallisuoja eli pikkupatentti	27
		11.3. Tavaramerkki	27
		11.3.1. Tavaramerkin hakeminen	27
		11.3.2. Alueellisuus ja voimassaolo	27
		11.3.3. Tavaramerkin loukkaus	28
		12. LISÄTIETOJA JA LÄHTEET	30
		12.1. Lisätietoja	30
		12.2. Lähteet	31

1. johdanto

Kädessäsi on SAMOK ry:n ensimmäinen ammattikorkeakouluopiskelijan tekijänoikeusopas. Olemme koonneet tietoa erilaisista tekijänoikeuteen liittyvistä kysymyksistä, jotta sinun olisi helpompaa suoriutua opintojesi läpi ja sinulla olisi ainakin yksi huoli vähemmän kannettavana. Opas on tarkoitettu apuvälineeksi myös opettajille ja muulle henkilöstölle. Oppaan sisältöä ovat muokanneet Patentti- ja rekisterihallituksen toimijat sekä Tekijänoikeusneuvostosta Jorma Waldén. Erityiskiitokset heille avusta!

Tekijänoikeusasiat ovat hyvin monimutkaisia, eikä kaikkiin kysymyksiin voi antaa yksiselitteisiä vastauksia. Ammattikorkeakouluopiskelijan tekijänoikeusoppaan tarkoitus onkin olla ohjaava, tietoa antava opas, jonka avulla asioita voi lähteä ratkomaan.

Ammattikorkeakouluopiskelijan tekijänoikeusoppaan ensivaikutelma saattaa olla kulttuuri- ja taidepainotteinen. Tekijänoikeudet koskettavat kuitenkin kaikkien alojen opiskelijoita, joten opas sopii ja on tarkoitettukin kaikille opiskelijoille, jotka toimivat näiden vaikeiden kysymysten parissa. Kannattaa muistaa, että sekä opiskelijan että huippukirjailijan tuotoksia koskevat samat lait ja säännökset. Eli lue opasta ennakkoluulottomasti ja sovelta esimerkit omaan alaasi sopiviksi!

Vaikka olemmekin kirjoittaneet erikseen opiskelijan tekijänoikeusluvun, on kyseisissä kappaleissa otettu esille lähinnä koulu- ja maailman erityiskysymyksiä, jotka täydentävät koko opasta. Opas kannattaa siis lukea alusta loppuun.

Tämä opas on kirjoitettu opiskelijoiden pyynnöstä, ja sen tarkoitus on auttaa ja suojella opiskelijoita. Toivomme, että oppaan avulla niin opiskelijat kuin ammattikorkeakoulujen henkilökuntakin välttyvät väärinkäsityksiltä ja riitatilanteilta.

Antoisia lukuhetkiä!

Kirjoittajat

2. mikä säätelee tekijänoikeuksia?

Tekijänoikeuksia säätelevät sekä kansainväliset sopimukset että niihin perustuvat kansalliset lainsäädännöt.

2.1. kansainväliset sopimukset ja kansallinen lainsäädäntö

Suomen kansallinen tekijänoikeuslaki ja -asetus perustuvat kansainvälisiin tekijänoikeussopimuksiin ja Euroopan unionin yhteisölainsäädäntöön. Suomen tekijänoikeuslakia (404/1961) on vuosien mittaan uudistettu parikymmentä kertaa. Tekijänoikeuslain soveltamisesta on annettu asetus (574/1995), samoin tekijänoikeuslain soveltamisesta eräissä tapauksissa Euroopan talousalueeseen kuuluvista valtioista peräisin oleviin suojan kohteisiin (575/1995).

Tekijänoikeus on kansainvälinen oikeudena. Kansalliset säännökset perustuvat kansainvälisiin yleissopimuksiin. Tärkein tekijänoikeuden alan sopimus on Bernin yleissopimus vuodelta 1886. Sopimusta on tarkennettu useita kertoja sen solmimisen jälkeen. Suomi on liittynyt Bernin konventioon vuonna 1928. Sopimus takaa mm. sopimuksen mukaisen vähimmäissuojan ja kansallisen kohtelun muiden maiden kansalaisten teoksille maissa, jotka kuuluvat Bernin sopimukseen.

Vanhin tekijänoikeuden lähioikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus on Rooman yleissopimus esittävien taiteilijoiden, äänitteiden valmistajien sekä radioyhtävien suojaamisesta vuodelta 1961. Suomi on liittynyt sopimukseen vuonna 1983.

Muita tärkeitä kansainvälisiä sopimuksia ovat vuonna 1996 Maailman henkisen omaisuuden järjestön WIPO:n piirissä tehdyt WIPO:n tekijänoikeussopimus ja WIPO:n esitys- ja äänitesopimus. Maailman kauppajärjestön WTO:n piirissä on vuonna 1994 tehty sopimus teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista (ns. TRIPS-sopimus).

Tekijänoikeutta normittavia direktiivejä on EU:ssa tähän mennessä annettu seitsemän: tietokoneohjelmadirektiivi 91/250/ETY, vuokraus- ja lainausdirektiivi 92/100/ETY, satelliitti- ja kaapelidirektiivi 93/83/ETY, suoja-aikadirektiivi 93/98/ETY, tietokantadirektiivi 96/9/EY sekä uusimpina tietoyhteiskunnan tekijänoikeusdirektiivi 2001/29/EY ja kuvataiteen jälleenmyyntikorvausdirektiivi 2001/84/EY.

3. mitä on tekijänoikeus?

3.1. tekijänoikeussuoja

Tekijänoikeudella suojataan itsenäisiä ja omaperäisiä henkisen luomistyön tuloksia eli teoskynnyksen ylittäviä teoksia. Tekijänoikeudet suojaavat teoksen muotoa ja ulkoasua, ei esimerkiksi teoksen ideaa tai sen sisältämiä tietoja.

Tekijänoikeussuojan saaminen ei edellytä teoksen julkistamista, julkaisemista tai sitä, että teos olisi kiinnitetty alustalle. Tekijänoikeussuoja on automaattinen eikä vaadi teoksen rekisteröintiä tai edellytä ©-merkin käyttöä.

Tekijänoikeussuojan ulkopuolelle jäävät lait, asetukset sekä viranomaisten ja muiden julkisten elinten päätökset. Myöskään aiheet, algoritmit, ideat, juonet, keksinnöt, käsitteet, metodit, periaatteet, tietosisällöt tai yksittäiset tiedot eivät nauti tekijänoikeussuojaa.

3.2. tekijä

Tekijä on luonnollinen henkilö, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen. Tekijä voi luovuttaa oikeutensa toiselle, myös yritykselle tai yhteisölle.

Useamman tekijän yhdessä luoma teos on yhteisteos. Yhteisteoksen tekijöillä on yhteisesti tekijänoikeus teokseensa. Yhteisteoksen hyväksikäyttämiseen vaaditaan kaikkien tekijöiden suostumus, ja yhteisteoksen jokainen tekijä voi esittää vaateita oikeudenloukkauksen tapahtuessa.

Esimerkki: Yhteisteokseksi luokitellaan maalaus, jonka kaksi tekijää ovat yhdessä maalanneet. Tällöin kummankaan osuutta ei voi ottaa erilleen taulusta.

Yhteen liitetystä teoksessa tekijöiden osuudet ovat erotettavissa toisistaan ja tekijöillä on tekijänoikeus omaan osuuteensa.

Esimerkki: Musiikkikappale voi olla yhteen liitetty teos. Tällöin sanoitus ja sävellys on liitetty yhteen. Ne voidaan kuitenkin erottaa toisistaan itsenäisiksi osiksi. Kummankin osan tekijällä on oikeudet omaan osuuteensa.

Elokuvateoksen tekijänoikeudet ovat poikkeukselliset. Elokuvateoksen tekijänoikeudet kuuluvat itsenäisellä ja luovalla tavalla elokuvantekoon osallistuneille. Lisäksi elokuvan tekijänoikeuksia koskevat tietyt erityissäännökset. (Ks. luku 8.)

3.3. teos ja teoskynnys

Teoskynnys (teostaso) ylittyy, kun teos on luovan ja omaperäisen henkisen luomistyön tulos. Vain teoskynnyksen ylittävä teos voi saada tekijänoikeudellista suojaa. Teoskynnyksen ylitys ei riipu teoksen esteettisestä tai taiteellisesta arvosta.

Yleensä kirjallisten teosten teoskynnys on varsin matala. Sen sijaan esimerkiksi taideteollisuuden tuotteiden kohdalla voidaan teoskynnyksen ylittämisen katsoa edellyttävän hyvinkin korkeata omaperäisyyttä. Myös teoksen luonnokset voivat saada suojaa, mikäli ne ylittävät teoskynnyksen. Siten esimerkiksi rakennuspiirustusten tai tietokoneohjelmien eri versiot voivat olla itsenäisiä teoksia.

Teos voi olla esimerkiksi:

kirjallinen teos
sävellysteos (sävellyks, sanoitus, sovitus)
elokuvateos
rakennustaiteen tuote
kartta ja muu selittävä piirustus

suullinen esitys
näyttämöteos
kuvataiteen teos tai valokuvateos
taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote
tietokoneohjelma tai tietokanta

Teos voi ilmetä myös muulla tavalla.

3.4. suoja-aika

Tekijänoikeus on voimassa teoksen syntyhetkestä tekijän elinajan ja 70 vuotta hänen kuolemastaan. Yhteisteosten suoja-aika lasketaan viimeksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta.

Lähioikeudet (ks. luku 7.) ovat voimassa 50 vuotta esityksestä, tallentamisesta, julkaisemisesta tai julkistamisesta taikka lähettämisestä. Valokuvan suoja on voimassa 50 vuotta valokuvan valmistamisesta. Luettelon tai tietokannan 15 vuoden suoja-aika lasketaan puolestaan luettelon tai tietokannan valmistamisesta tai yleisön saataviin saattamisesta.

4. oikeudet

4.1. taloudelliset oikeudet

Taloudellisiin oikeuksiin kuuluu oikeus määrätä teoksesta kappaleita valmistamalla ja oikeus saattaa teos yleisön saataviin. Tekijän yksinoikeudet kattavat teoksen sekä muuttamattomassa että muutetussa muodossa, käännökseenä, muunneltuna sekä toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa.

Teoksen kappaleiden valmistamista ovat sekä teoksen tallentaminen alustalle että sen kopioiminen millä tahansa tekniikalla, esimerkiksi käsin tai valokopioimalla. Tallentaminen ja kopioiminen voi tapahtua myös filmille, ääni- ja videokasetille sekä erilaisille digitaalisille alustoille (kovalevy, levyke, CD-R, DVD, tietokoneen työmuisti jne.). Myös teoksen muuttaminen digitaaliseen muotoon (digitointi) on kappaleen valmistamista.

Teoksen saattamiseen yleisön saataviin sisältyvät julkinen esittäminen, julkinen näyttäminen sekä teoskappaleiden levittäminen yleisön keskuuteen esimerkiksi myymällä, vuokraamalla tai lainaamalla. Julkinen esittäminen voi tapahtua joko ns. live-esityksenä tai tallenteelta. Myös radio- ja televisiolähettykset ovat julkisen esittämisen muotoja. Julkista esittämistä koskee tekijänoikeuden rajoitus, jonka mukaan julkaistu teos, lukuun ottamatta näytelmä- ja elokuvateosta, saadaan esittää julkisesti jumalanpalveluksen ja opetuksen yhteydessä.

Teoksen näyttämistä on esimerkiksi kuvataiteen teoksen esillä pitäminen. Julkista näyttämistä koskee tekijänoikeuden rajoitus, jonka mukaan teoksen kappaleita, jonka tekijä on myynyt tai pysyvästi luovuttanut, saadaan näyttää julkisesti.

Tekijän suostumuksella myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu teoskappale saadaan levittää edelleen. Tämä levitysoikeuden raukeaminen tai sammuminen ei kuitenkaan koske teoskappaleen vuokraamista, ei myöskään elokuvan tai tietokoneohjelman lainaamista.

Uuden tekijänoikeusdirektiivin mukaan tekijän levitysoikeus raukeaa, kun teos tai sen kappale on ensimmäistä kertaa tekijän luvalla myyty EU:n alueella. Levitysoikeuden yhteisöraukeaminen merkitsee käytännössä sitä, ettei ns. harmaatuonti ole sallittua, vaan oikeudenhaltija voi kontrolloida EU:n alueella tapahtuvaa tuontia.

Tekijänoikeusdirektiivin mukaan tekijöille tulee säätää yksinoikeus välittää yleisölle teoksia langallisesti tai langattomasti. Kyseessä on laaja yleisölle välittämisen oikeus eli kommunikaatio-oikeus. Oikeus kattaa myös pyynnöstä tapahtuvan teosten saattamisen yleisön saataviin (interaktiivinen on demand), toisin sanoen tilanteet, joissa yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teokset saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana. Tämä yksinoikeus pyynnöstä tapahtuvaan aineiston saattamiseen yleisön saataviin tulee säätää myös direktiivissä mainituille lähioikeuksien oikeudenhaltijoille.

Oikeus välittää teoksia yleisölle ja oikeus saattaa muu aineisto yleisön saataviin eivät levitysoikeuden tavoin raukea. Siten esimerkiksi verkkoympäristössä välitettyä aineistoa ei saa ilman oikeudenhaltijan lupaa välittää edelleen eikä kopioida edelleen fyysisinä teoskappaleina levitettäväksi.

4.2. moraaliset oikeudet

Tekijän moraaliset oikeudet suojaavat tekijän persoonaa, ja niistä on mahdollisuus luopua vain, jos teoksen käyttäminen on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettua.

Moraalisiin oikeuksiin kuuluvat: isyysoikeus, respektioikeus ja luoksepääsoikeus.

Isyysoikeudella tarkoitetaan sitä, että teoksen tekijän nimi on ilmoitettava teosta käytettäessä sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Hyvä tapa vaihtelee tapauskohtaisesti, esimerkiksi hautajaisissa, jumalanpalveluksissa ja muissa vastaavissa tilaisuuksissa ei ole tapana ilmoittaa musiikin tekijöiden nimiä, kun taas radiossa ne yleensä ilmoitetaan. Tekijällä on myös oikeus kieltää nimensä mainitseminen teoksensa yhteydessä.

Respektioikeus tarkoittaa sitä, ettei teosta saa muuttaa tai saattaa yleisön saataviin tekijää loukkaavalla tavalla. Loukkaavaa muuttamista voi olla esimerkiksi ala-arvoinen kirjan käännös tai uskonnollisesta sävellyksestä tehty iskelmä. Tekijän respektioikeutta loukkaava yleisön saataviin saattaminen taas voi olla kyseessä esimerkiksi silloin, kun tietyn ideologian mukainen teos esitetään vastakkaista ideologiaa edustavassa tilaisuudessa. Respektioikeuden laajuus vaihtelee työstä riippuen.

Luoksepääsoikeus tarkoittaa kuvataiteen tekijän oikeutta päästä näkemään luovuttamansa teos, mikäli tästä ei aiheudu kohtuutonta haittaa teoksen omistajalle tai haltijalle. Synnä lain mukaan voi olla, että pääsy on tarpeen taiteellisen työn kannalta tai tekijän taloudellisten oikeuksien toteuttamiseksi.

5. tekijänoikeuden rajoitukset

Tekijänoikeuslain 2. luku sisältää useita tekijänoikeuden rajoituksia. Osa rajoituksista ei edellytä mitään sopimuksia tai korvauksia teoksen käyttäjältä tekijälle, osa taas perustuu sopimukseen tai korvauksiin.

Yksinoikeuksien rajoitukset tasapainottavat erilaisia yhteiskunnan kannalta tärkeitä etuja. Rajoitusten perusteina ovat olleet toisaalta sivistykselliset ja muut tärkeät yhteiskunnalliset syyt, toisaalta käytännön syyt.

Esimerkiksi opetuksen tai jumalanpalveluksen yhteydessä voidaan julkisesti esittää julkaistu teos tai sen osa, lukuun ottamatta näytelmä- ja elokuvateosta.

Myös sitaattisäännös rajoittaa tekijänoikeutta. Sitatien (lainausten) ottaminen on sallittua julkistetusta teoksesta. Käytön tulee tapahtua hyvän tavan mukaisesti ja tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Sitatilla tulee olla asiallinen yhteys siihen teokseen, johon sitaatti otetaan. Sitatien käyttö edellyttää ns. vetoamisfunktion olemassa oloa (oman työn apuna toisen tekijän teokseen viittaaminen). Sitattia voidaan käyttää esimerkiksi selostettavan asian selvittämiseksi tai havainnollistamiseksi, tyylinäytteen antamiseksi toisen teoksesta, toisten näkemysten arvostelemiseksi tai oman näkemyksen puolustelemiseksi.

Sitaattisäännöstä voidaan soveltaa myös koulussa tehtäviin töihin tai opinnäytteisiin. Tällöin on huolehdittava siitä, että sitatien ottaminen tapahtuu lain säännöksen mukaisesti (laajuus, tarkoitus, lähteen merkitseminen jne.).

Yksityiseen käyttöön voi myös kopioida julkistetusta teoksesta muutaman kappaleen. Siten valmistettua teoksen kappaletta ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen. Tietokoneohjelmia tai tietokantoja ei lain mukaan saa kopioida yksityiseen käyttöön. Yksityisellä käytöllä tarkoitetaan henkilön omaa yksityistä käyttöä eikä esimerkiksi opiskelijayhdistyksen koko koululle järjestämä elokuvanäytöstä. Yksityiseksi käytöksi katsotaan yleensä myös perhepiirissä tapahtuva käyttö, samoin opiskelu. Yrityksellä, korkeakoululla tai muulla juridisella henkilöllä ei voi olla yksityistä käyttöä.

Moniin tekijänoikeuden rajoituksiin ja muihin säännöksiin sisältyy vaatimus, että teos on joko julkaistu tai julkistettu. Teoksen julkaiseminen tai julkistaminen tarkoittaa sitä ajankohtaa, jolloin tekijä päättää saattaa teoksensa yleisön saataviin. Lain mukaan teos katsotaan julkistetuksi, kun se on luvallisesti saatettu yleisön saataviin, esimerkiksi esittämällä teos julkisesti tai näyttämällä se. Teoksen julkaiseminen edellyttää, että teoksen kappaleita (esim. kirjoja) on tekijän suostumuksella saatettu kauppaan tai muutoin levitetty yleisön keskuuteen.

6. oikeuksien luovutus ja oikeuksien siirtyminen

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen tekijälle. Tekijälle kuuluvat oikeudet voidaan luovuttaa joko osittain (esim. julkaisuoikeus) tai kokonaan, moraalisia oikeuksia koskevin rajoituksin. Nyrkkisääntö on, että kaikesta kannattaa sopia yksityiskohtaisesti - ja kirjallisesti.

Vaikka tekijä luovuttaa teoksen omistusoikeuden, luovutukseen ei sisälly tekijänoikeuden luovutusta. Tilauksesta tehtyyn muotokuvaan tekijä ei kuitenkaan saa käyttää oikeuttaan tilaajan tai tämän perillisten suostumuksetta.

Tekijänoikeuden luovutuksen saaja ei saa muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta toiselle, ellei toisin ole sovittu. Mikäli oikeus kuuluu liikkeelle (esim. kustannusoikeus), saa oikeuden luovuttaa yhdessä liikkeen tai sen osan kanssa. Luovuttaja on kuitenkin edelleen vastuussa sopimuksen täyttämisestä.

Tietokoneohjelmia ja tietokantoja koskeva tekijänoikeus voi siirtyä suoraan lain säännöksen nojalla. Kun tietokoneohjelma tai tietokanta taikka niihin välittömästi liittyvä teos (esim. käyttöohje) on luotu täytettäessä työ- tai virkasuhteesta johtuvia työ- tai virkatehtäviä, tekijänoikeus näihin teoksiin siirtyy työnantajalle. Tätä säännöstä ei kuitenkaan sovelleta korkeakoulun opetus- tai tutkimustyössä itsenäisesti toimivan tekijän luomaan tietokoneohjelmaan tai tietokantaan.

Muiden teoslajien oikeudet eivät siirry lain säännöksen nojalla työnantajalle. Työsopimusten voidaan useissa tapauksissa kuitenkin katsoa sisältävän sen, että työnantaja voi saada ainakin jonkinasteisen käyttöoikeuden työssä luotuihin teoksiin. (Katso jäljempänä luku 10.5.)

6.1. kustannussopimus

Kustannussopimuksesta on tekijänoikeuslain 31-38 §:ssä erityisiä säännöksiä. Niitä sovelletaan, jollei toisin ole sovittu. Kustannussopimuksella tekijä luovuttaa kustantajalle oikeuden painamalla tai muuta sen kaltaista menetelmää käyttäen monistaa ja julkaista kirjallisen tai taiteellisen teoksen. Alkuperäiskappale jää tekijän omaksi.

Kustantajalla on oikeus julkaista painos, joka kirjallisesta teoksesta saa olla enintään 200 kappaletta, sävellysteoksesta enintään 1000 kappaletta ja taideteoksesta 200 kappaletta. Painoksella tarkoitetaan sitä määrää, jonka kustantaja valmistuttaa yhdellä kertaa.

Kustantajan on julkaistava teos kohtuullisessa ajassa, huolehdittava sen levityksestä sekä saatettava julkaiseminen loppuun menekin ja muiden asianhaarojen edellyttämässä laajuudessa. Jos se laiminlyödyään, on tekijällä oikeus purkaa sopimus, pitää saamansa palkkio sekä saada korvaus vahingosta, jota palkkio ei peitä.

Tekijällä on oikeus purkaa kustannussopimus ja pitää saamansa palkkio, jos teosta ei ole julkaistu kahden tai sävellysteosta neljän vuoden kuluessa teoksen luovuttamisesta. Tekijällä on oikeus purkaa sopimus myös siinä tapauksessa, jos teos on myyty loppuun eikä kustantaja ole tekijän julkaisupyynnöstä huolimatta painanut uutta painosta teoksesta.

Kustantajan tulee toimittaa tekijälle teoksen monistajan kappalemäärätodistus. Mikäli tilivuoden aikana on tapahtunut teoksen myyntiä tai vuokraamista, josta tekijällä on oikeus palkkioon, on kustantajan yhdeksän kuukauden kuluessa tilivuoden päättymisestä toimitettava tilitys tekijälle.

Jos uuden painoksen valmistaminen aloitetaan myöhemmin kuin vuoden kuluessa edellisen painoksen julkaisemisesta, on tekijän ennen valmistamista saatava tehdä teokseen sellaisia muutoksia, jotka eivät tuota kohtuuttomia kustannuksia eivätkä muuta teoksen luonnetta.

Tekijä ei saa uudelleen julkaista teosta siinä muodossa ja sillä tavoin kuin sopimuksessa on tarkoitettu, ennen kuin se painos, tai ne painokset, joiden julkaisemiseen kustantajalla on oikeus, on myyty loppuun. Kirjallisen teoksen saa tekijä kuitenkin ottaa koottujen tai valittujen teostensa painokseen viidentoista vuoden kuluttua teoksen julkaisemisen aloittamisesta.

6.2. Elokuvaamisoikeus

Tekijänoikeuslakiin sisältyy säännöksiä myös elokuvaamisoikeuden luovutuksesta. Tässäkin tapauksessa voidaan sopia toisin. Elokuvaamisoikeuden luovutus käsittää oikeuden saattaa teos yleisön saataviin sekä oikeuden varustaa elokuva tekstillä tai uudelleen äänittää sen teksti toisella kielellä.

Luovutettaessa oikeus kirjallisen tai sävellysteoksen käyttämiseen elokuvaa varten tulee luovutuksen saajan kohtuullisessa ajassa valmistaa elokuvateos ja huolehtia sen saattamisesta yleisön saataviin. Jos tämä laiminlyödään, on tekijällä oikeus purkaa sopimus, pitää saamansa palkkio sekä saada korvaus aiheutuneesta vahingosta.

6.3. Tietokoneohjelman käyttöoikeuden luovutus

Tietokoneohjelman käyttöoikeuden luovutus käsittää oikeuden valmistaa ohjelmasta sen käyttämisen ja säilyttämisen edellyttämät kappaleet sekä oikeuden tehdä ohjelmaan sen käyttämisen edellyttämät muutokset. Tietokoneohjelmia koskevia erityissäännöksiä on tekijänoikeuslain pykälässä 25 j ja k.

7. lähioikeudet

Tekijänoikeuslain 5. luku sisältää säännökset tekijänoikeutta lähellä olevista oikeuksista eli lähioikeuksista. Näitä ovat esittäjän taiteilijan, äänitetuottajan, kuvatallennetuottajan, radio- ja televisioyrityksen, luettelon tai tietokannan valmistajan sekä valokuvaajan oikeudet. Näiden oikeuksien kohteena on teoksen sijasta muu suoritus: teoksen esitys, äänitallenne, kuvatallenne, radio- tai televisiolähettyksen signaali, luettelo tai tietokanta sekä valokuva.

Esittäjän taiteilijan esitystä suojataan, mikäli hän esittää teoksen, esimerkiksi laulaa laulun. Taikurit ja akrobaatit eivät yleensä saa suojaa, sillä he eivät esitä tekijänoikeudella suojattuja teoksia. Esitystä suojataan sellaisenaan, omaperäisyysvaatimus kohdistuu itse teokseen, ei sen esitykseen. Esittäjän taiteilijan oikeuksiin kuuluu oikeus esityksen tallentamiseen ja esityksen saattamiseen yleisön saataviin sekä oikeus tallennetun esityksen kopioimiseen ja yleisön keskuuteen levittämiseen.

Äänitteiden sekä elokuvien sekä muiden kuvatallenteiden kopioimiseen ja kopioiden levittämiseen on hankittava niiden tuottajien suostumus. Esittävillä taiteilijoilla ja äänitetuottajilla on lisäksi korvausoikeus äänitteiden käyttämisestä radio- tai televisiolähettyksessä tai muussa julkisessa esityksessä.

Radio- tai televisiolähetystä ei saa ilman lähettäjäyrityksen lupaa lähettää edelleen eikä tallentaa laitteelle, jonka avulla se voidaan toisintaa. Myös televisiolähettyksen toisintaminen tiloissa, joihin yleisöllä on pääsy maksua vastaan, vaatii luvan. Lisäksi tallennetun lähettyksen kopioiminen, uudelleen lähettäminen ja levittäminen yleisön keskuuteen edellyttää lupaa.

Valokuvaajan oikeutta valokuvaan suojataan kuvan omaperäisyydestä riippumatta. Teostasoon yltämättömiä valokuvia suojataan luvatta tapahtuvaa kappaleiden valmistamista ja julkista näyttämistä vastaan.

Luettelosuojalla suojataan sellaisen henkilön tai yrityksen oikeuksia, joka on koonnut suuren määrän tietoa luetteloon, taulukkoon tai muuhun sellaiseen työhön. Vastaavaa suojaa saa valmistaja myös sellaiseen tietokantaan, jonka sisällön kerääminen, varmistaminen tai esittäminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta. Yksinoikeus, joka on 15 vuotta luettelon tai tietokannan valmistamisesta, sisältää oikeuden määrätä työn koko sisällöstä tai sen olennaisesta osasta (määrällisesti tai laadullisesti arvioiden) kappaleita valmistamalla ja yleisön saataviin saattamalla. Muilta osin lähioikeuksien suoja-aikoja on käsitelty luvussa 3.4.

8. elokuva ja valokuva

8.1. elokuva

Tekijänoikeudella suojataan elokuvateosta, jona pidetään liikkuvista kuvista ja äänestä muodostuvaa teosta. On olemassa myös muita elokuvaamiseen rinnastettavalla tavalla ilmaistuja teoksia, jotka ylittävät teoskynnyksen.

Valmistustekniikalla ei ole merkitystä. Perinteisten filmille tai muulle materiaalille, esimerkiksi cd-romille, tallennettujen teosten ohella elokuvateoksina voidaan pitää myös tallentamattomia liikkuvien kuvien sarjoja, esimerkiksi suoria televisiolähetyksiä. Teossuojaan ei vaikuta se, onko elokuva lyhyt tai pitkä, dokumentti tai taide-elokuva, mainos tai kotivideo. Ainoastaan teostasoon vaadittava luovuus ja omaperäisyys ratkaisee. Videopelejä ei kuitenkaan pidetä elokuvateoksena. Jos nauha syntyy automaattisesta tallentamisesta (esimerkiksi valvontakameran nauha), ei sitä pidetä elokuvana eikä se saa tekijänoikeudellista suojaa. Myöskään uutiskuvat eivät aina ole elokuvateoksia. Ehdottomia kriteereitä elokuvateokselle on kuitenkin vaikea asettaa.

8.1.1. kuka tai ketkä ovat tekijänoikeuden haltijoita elokuvassa?

Elokuvan tekijänoikeuden haltijoita voi olla useita. Tekijänoikeus, joka voi koskea joko koko elokuvaa tai tekijän osuutta elokuvassa, on yleensä kaikilla sen tekemiseen luovalla ja omaperäisellä tavalla osallistuneilla henkilöillä.

Lain säännöksen mukaan elokuvateoksen tekijöinä pidetään ainakin elokuvan pääohjaajaa, käsikirjoittajaa, vuoropuhelun kirjoittajaa sekä nimenomaisesti kyseistä elokuvaa varten luodun musiikin säveltäjää. Muut elokuvan tekemiseen osallistuvat henkilöt, kuten kuvaajat, leikkaajat, lavastajat, puvustajat jne. saattavat saada tekijänoikeuden elokuvaan kokonaisuudessaan, mikäli heidän panoksensa on riittävän luova ja omaperäinen. Muussa tapauksessa tekijänoikeus voi rajoittua vain kyseisen tekijän panokseen elokuvassa. Lisäksi kuvaajalle voi syntyä tekijänoikeuslain mukainen oikeus elokuvaa varten kuvaamiinsa yksittäisiin valokuviin.

Esittävien taiteilijoiden, kuten näyttelijöiden ja muusikkojen, oikeudet elokuvassa ovat ns. lähioikeuksia.

Elokuvan taloudellisen hyödyntämisen edellytyksenä on, että elokuvan tuottajalla on hallussaan riittävät oikeudet. Suomen tekijänoikeuslaki ei myönnä elokuvan tuottajalle tekijän asemaa. Elokuvateokseen nähden tuottajalla onkin vain siirtyneitä oikeuksia, jotka määräytyvät ensisijaisesti tehtyjen sopimusten, alalla vallitsevien käytäntöjen tai työehtosopimusten kautta. Tekijänoikeuslaissa on säädetty myös erityisestä elokuvatuottajan lähioikeudesta. Sen mukaan filmiä tai muuta laitetta, jolle elokuva on tallennettu, ei tuottajan suostumuksesta saa kopioida tai levittää yleisön keskuuteen ennen kuin 50 vuotta on kulunut siitä vuodesta, jona tallentaminen tai tallenteen ensimmäinen julkaiseminen tai julkistaminen tapahtui.

8.1.2. elokuvan suoja-aika

Elokuvateoksen tekijänoikeus on voimassa 70 vuotta viimeksi kuolleen pääohjaajan, käsikirjoittajan, vuoropuhelun kirjoittajan tai nimenomaisesti kyseistä elokuvateosta varten luodun musiikin säveltäjän kuolinvuodesta.

8.2. valokuva

Valokuvaamalla aikaan saatu kuva voi saada joko tekijänoikeussuojaa teosvalokuvana tai lähioikeussuojaa ns. tavallisena valokuvana, joka ei yllä teostasoon. Valokuvina pidetään myös kuvia, jotka valmistetaan valokuvaukseen verrattavilla menetelmillä.

Valokuvaajalla on oikeus määrätä valokuvastaan muuttumattomana tai muutettuna. Hän voi valmistaa siitä kappaleita valokuvaamalla, painamalla, piirtämällä tai muulla tavalla sekä saattaa sen yleisön saataviin (lähioikeussuojan osalta vain julkisesti näyttämällä). Kun valokuvan kappale on valokuvaajan suostumuksella myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu tai kun valokuva on julkaistu, saadaan valokuvaa näyttää julkisesti ilman valokuvaajan lupaa.

9. tekijänoikeuden rikkominen

Tekijänoikeuden loukkauksia käsitellään teon törkeyden perusteella joko tekijänoikeusrikkomuksina tai tekijänoikeusrikkoksina. Teoksen lainvastaisesta käytöstä seuraa aina korvausvelvollisuus.

9.1. tekijänoikeusrikos

Edellytyksenä tekijänoikeusrikkokselle on tahallisuuden ja ansiotarkoituksen lisäksi, että tekoa on teoksen kappaleiden suuren määrän, toiminnan laajuuden tai muun niihin rinnastettavan syyn vuoksi pidettävä törkeänä. Tekijänoikeusrikos on virallisen syyteen alainen ja maksimirangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Tekijänoikeusrikosta voidaan verrata esimerkiksi kavallukseen.

9.2. tekijänoikeusrikkomus

Tekijänoikeusrikkomukset ovat lievempiä tekijänoikeuden loukkauksia, jolloin syyllistä ei voida tuomita tekijänoikeusrikkoksesta. Tahallisuuden ohella myös törkeä huolimattomuus riittää tekijänoikeusrikkomuksen perusteeksi. Tekijänoikeusrikkomus edellyttää asianomistajan (eli sen, jonka oikeutta on loukattu) reagointia, jotta syyte voitaisiin nostaa. Seurauksena tekijänoikeusrikkomuksesta voi olla sakkorangaistus.

9.3. korvausvastuu

Tekijänoikeudella suojatun teoksen tai lähioikeuden suojaaman muun aineiston lainvastaisesta käytöstä seuraa yleensä korvausvelvollisuus (hyvitys/vahingonkorvaus) oikeudenhaltijalle. Jos käyttäminen on tapahtunut tahallisesti tai tuottamuksesta, on hyvityksen lisäksi suoritettava korvaus kaikesta muustakin menetyksestä sekä kärsimyksestä tai muusta haitasta.

Korvausvastuu, joka ei ole sidottu teon rangaistavuuteen, syntyy sille, joka on käyttänyt teosta tai muuta aineistoa tekijänoikeuslain vastaisesti. Korvausvelvollisuuden määrästä on laissa todettu, että tekijänoikeuden haltijalle suoritettavan hyvityksen tulee olla kohtuullinen. Korvausten määrät vaihtelevat tapauskohtaisesti. Kohtuullisena hyvityksenä on yleensä vaadittu kaksinkertaisena sitä määrää, jonka käyttäjä olisi joutunut maksamaan, jos hän olisi hankkinut luvan. Korvausvelvolliseksi voi myös joutua, jos muuten kuin teosta tai muuta aineistoa luvattomasti käyttämällä syyllistyy tekijänoikeusrikkokseen tai -rikkomukseen.

9.4. tekijänoikeudellisten ristiriitojen ratkaiseminen

Ensisijaisesti tekijänoikeudelliset ristiriidat ratkaistaan neuvottelemalla, mahdollisesti käyttämällä asiantuntija-apua. Jos neuvottelemalla ei löydy ratkaisua, voidaan tekijänoikeusneuvostolta pyytää lausunto.

Tekijänoikeusneuvosto on opetusministeriön yhteydessä toimiva valtioneuvoston asettama elin, joka antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Tekijänoikeusneuvoston lausunnoilla ei ole tuomioistuimen päätöksen sitovuutta, mutta käytännössä neuvoston nauttima arvovalta riittää vakuuttamaan osapuolet. Asian käsittely tekijänoikeusneuvostossa on asianosaisille maksutonta. Jos asia ei ratkea neuvotteluteitse tai tekijänoikeusneuvoston lausunnolla, riita voidaan viedä tuomioistuimeen. Tuomioistuimen päätös on kaikkia osapuolia sitova, ja vain tuomioistuin voi tuomita tekijänoikeusrikkoksesta ja -rikkomuksesta sekä antaa ulosmittauskelpoisen päätöksen korvausten maksamisesta. Tämä kallis ja aikaa vievä prosessi on ainoa tie, ellei sopua muuten synny.

10. opiskelijan tekijänoikeuskysymyksiä

10.1. opiskelija tekijänä

Opiskelija on samanlainen teoksen tekijä kuin kuka tahansa taiteilija tai tekijä.

Se, että opiskelija tekee teoksen opiskellessaan, ei tarkoita sitä, että koulu saisi automaattisesti tekijänoikeudet teokseen. Tekijänoikeus syntyy aina tekijälle itselleen, ja opiskelija on tekijänoikeuksien alkuperäinen oikeudenhaltija. Opiskelijalla on mahdollisuus luovuttaa oikeutensa toiselle osapuolelle, esimerkiksi oppilaitokselle tai koululle. Oikeuksien luovutuksesta pitää kuitenkin aina tehdä sopimus. Sopimus kannattaa aina tehdä kirjallisena.

Vaikka oppilaitoksen panos työhön olisi ratkaiseva (oppilaitos on esimerkiksi kustantanut kalliin valmistusmateriaalin tai työ on tehty oppilaitoksen laitteistolla), se ei rajoita opiskelijan tekijänoikeutta. Oppilaitos voi omistaa materiaalin, josta opiskelija on tehnyt työnsä. Tekijänoikeutta oppilaitos ei tällä perusteella työhön saa. Oppilaitoksella ei ole oikeutta hyötyä taloudellisesti opiskelijan teoksesta tai muuten loukata opiskelijan tekijänoikeutta ilman opiskelijan lupaa.

Kun opiskelija tekee teoksen ohjaajan avustuksella, ohjaajalle syntyy tekijänoikeus vain, jos hänen panoksensa on itsenäinen ja luova. Pelkästään neuvovan ja pedagogisen ohjauksen perusteella ohjaajalle ei synny tekijänoikeuksia opiskelijan työhön.

10.2. opinnäyte- ja harjoitustyöt

Harjoitustyön ja opinnäytetyön tulee ylittää teoskynnys, jotta tekijänoikeus syntyy!

Harjoitustyöt ja opinnäytteet voivat saada tekijänoikeudellista suojaa, mikäli ne ylittävät teoskynnyksen. Teoksen on oltava siis riittävän omaperäinen ja itsenäinen. Tähän kaatuukin useiden harjoitustöiden suoja. Etenkään peruskurssien harjoitustyöt eivät yleensä osoita mitään suurempaa luovuutta tekijässään, vaan ratkaisut ovat tavallisesti varsin ilmeisiä. Myös tenttivastaukset ovat sellaisia, että ne varsin harvoin ylittävät teoskynnyksen. Pidemmälle ehtineiden opiskelijoiden tekemät työt ja erityisesti opinnäytetyöt ovat usein jo itsenäisiä ja omaperäisiä, jolloin teoskynnys ylittyy.

Opinnäytetyöt ovat usein suojattuja teoksia (myös yhteisteoksia tai yhteen liitettyjä teoksia), jolloin tekijänoikeus on opiskelijalla tai opiskelijoilla yhteisesti. Opettajalla tai opinnäytetyön ohjaajalla voi olla tekijänoikeuksia, mikäli hänen panoksensa työssä on ollut luova.

Harjoitustöiden itsenäisyyden ja omaperäisyyden osalta voi jonkinlaisena perussääntönä pitää sitä, että teoskynnys ylittyy, silloin kun kukaan muu ei tekisi työtä juuri samalla tavalla. Tämä on usein helppoa todeta; vertailukohteita löytyy muiden opiskelijoiden vastaavista harjoitustöistä.

Esimerkki harjoitustyöstä, joka ei ylitä teoskynnystä:

Tietokoneohjelma, joka tulostaa kuvaruudulle tervehdyksen "Hello, world!". Tällaista ohjelmaa ei tavallisesti toteuteta kovin-kaan omaperäisesti, vaan tyydytään ratkaisuihin, joita kuka tahansa voisi käyttää.

Esimerkki harjoitustyöstä, joka ylittää teoskynnyksen:

Insinööriin opinnäytetyönään tekemä suurehko tietokoneohjelma sisältää yleensä omaperäisiäkin ratkaisuja; ei sitä muuten lopputyöksi hyväksyttäisikään.

Lausunnossaan 1989:8 tekijänoikeusneuvosto on todennut, että ylioppilasaine on siinä määrin luovuutta ja omaperäisyyttä edellyttävä opintosuoritus, että sitä voidaan pitää tekijänoikeuslain mukaisena kirjallisena teoksena. Tätä lausuntoa voitaneen pitää varsin hyvänä suuntaviittana opinnäytteiden teoskynnyksestä.

Opinnäytetyön tai harjoitustyön ideaa ei voi suojata!

Tekijänoikeus ei suojaa yksittäisiä tietoja tai ideoita, vaan sitä omaperäistä muotoa, johon tekijä on ne saattanut. Niinpä opinnäytteissä tekijänoikeudellista suojaa eivät saa tutkimustulokset, väittämät tai ideat, vaan se asu, johon ne on puettu. Toisin sanoen, jos esimerkiksi tradenomi tekee opinnäytetyönään kirjallisen teoksen, jonka sisältönä on yrityksen luominen paperilla, voi kuka tahansa perustaa yrityksen oikeasti työssä esitetyllä tavalla (eri asia on, jos työ on julistettu salaiseksi).

Omistusoikeus ei ole sama kuin tekijänoikeus!

Oppilaitoksella voi olla työn omistusoikeus. Oppilaitos voi esimerkiksi omistaa kalliin filmimateriaalin, jolle opiskelija on tallentanut työnsä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että oppilaitoksella olisi tekijänoikeus opiskelijan tekemään työhön. Tekijänoikeus voi siirtyä oppilaitokselle vain nimenomaisella sopimuksella.

Tee aina kirjallinen sopimus!

Kun opiskelija tekee työn tilaustyönä ulkopuoliselle taholle, työstä tulee aina tehdä opiskelijan ja tilaajan välinen sopimus. Jos sopimus on tehty vain suullisesti, ongelmatilanteessa voi olla vaikea todistaa sopimuksen sisältö, mikäli sopijaosapuolten näkemykset eroavat toisistaan. Tämän vuoksi kannattaa sopimus aina tehdä kirjallisesti.

Oppilaitoksen ja opiskelijan välisten sopimusten tulee olla kohtuullisia. Opinto-oppaassa ei voida esimerkiksi ilmoittaa, että kaikkien opiskelijoiden tekemien töiden tekijänoikeudet kuuluvat koululle. Oppilaitos ei voi myöskään vaatia opiskelijaa allekirjoittamaan sopimusta, jolla opiskelija luopuisi kaikkien opiskeluaikana tehtyjen töiden tekijänoikeuksista koulun hyväksi.

Arvostelu = julkistaminen

Työn arvosteltavaksi jättäminen merkitsee teoksen julkistamista. Opiskelijalla on kuitenkin valta päättää teoksen monistamisesta ja levittämisestä laajemmin kuin arvostelun kannalta on tarpeellista.

Opiskelijan tulee tehdä kirjallinen sopimus työn aloitusvaiheessa mm. oppilaitoksen antamasta rahoituksesta, välineistä ja materiaalista. Kuten edellä on mainittu, voi fyysisen teoksen omistusoikeus jäädä oppilaitokselle. Myös tilaustöissä ja tutkimuksissa tulisi oikeuksien siirtymisestä ja muista asiaan liittyvistä kysymyksistä sopia kirjallisesti.

HUOM! Oikeuksien edelleen luovuttamiseen tarvitaan aina tekijän lupa, eikä teoskappaleen luovuttaminen tarkoita oikeuksien luovuttamista!

Esimerkkitapauksia:

Tekijänoikeusneuvosto on lausunnossaan 1989:4 todennut, että arvosteltavaksi luovutettava opinnäyte yleensä tulee myös tekijänoikeudellisesti julkistetuksi. Tekijä voi kuitenkin teostaan arvosteltavaksi jättäessään kieltää teoksen julkistamisen arvostelun yhteydessä. Tällöinkään tekijä ei voi estää opinnäytteen muihin kuin tekijänoikeudellisiin säännöksiin perustuvan julkisuuden vaikutuksia.

Lausunnossa 1988:2 tekijänoikeusneuvosto on todennut, että korkeakoulussa opinnäytetyönä valmistettu video oli tekijänoikeudellisesti suojattu elokuvateos, johon tekijöillä oli yhteinen tekijänoikeus. Opinnäytetyön ohjaajalle syntyi tekijänoikeus vain, jos hänen panoksensa oli itsenäinen ja luova eikä pelkästään neuvovan ja pedagogisen ohjauksen perusteella. Korkeakoulu ei saanut tekijänoikeuslain 39 §:ssä tarkoitettua tuottajan asemaa pelkästään tarjoamansa rahoituksen perusteella. Kuvamateriaalin omistusoikeus säilyi korkeakoululla myös videon valmistumisen jälkeen.

10.3. opiskelija tutkimus- ja kehittämistoiminnassa

Ammattikorkeakouluopintojen tarkoituksena on määritelty antaa valmiudet ammatillisissa asiantuntijatehtävissä toimimista varten:

“Ammattikorkeakoulututkintoon johtavien opintojen tarkoituksena on työelämän ja sen kehittämisen asettamien vaatimusten pohjalta antaa tarpeelliset tiedolliset ja taidolliset valmiudet ammatillisissa asiantuntijatehtävissä toimimista varten.” (Laki ammattikorkeakouluopinnoista 1995: 2 §.)

Teoreettisen opiskelun ja soveltavan tutkimustyön tarkoituksena on vahvistaa työelämän kehittämisen edellyttämiä valmiuksia erityisesti alueellisessa, pienten ja keskisuurten yritysten sekä hyvinvointipalvelujen kehittämisessä:

“Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää ja osoittaa opiskelijan valmiuksia soveltaa tietoaan ja taitojaan ammattiopintoihin liittyvissä käytännön asiantuntijatehtävissä.” (Asetus ammattikorkeakouluopinnoista 1995: 7 §.)

“Tutkimus- ja kehitystyön vahvistaminen suunnataan erityisesti alueelliseen kehittämiseen sekä pk-sektorin yritystoiminnan tukemiseen ja hyvinvointipalvelujen kehittämiseen.” (Koulutus ja tutkimus. Kehittämissuunnitelma 1999 - 2005.)

Mitä tämä soveltava tutkimustyö tarkoittaa? Perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen ero liittyy tutkimuksen tavoitteiden asettamiseen. Perustutkimuksessa pyritään selvittämään tieteenalan kehitykselle oleellisia ongelmia. Soveltavassa tutkimuksessa sen sijaan tutkitaan käytännön ongelmasta syntyneitä kysymyksiä. Tieteellisen koulutuksen ja tutkimuksen juuret ovat yliopistolaitoksessa, josta tutkimustyö on levinnyt erilaisiin tutkimuslaitoksiin, järjestöihin ja yksityisiin yrityksiin.

Tieteellistä tutkimusta säätelee tiedeyhteisön normisto. Yleensä se luokittelee tieteelliseksi tutkimukseksi lisensiaatti- ja sitä korkeamman tasoisen tieteellisen koulutuksen saaneiden tutkijoiden tutkimustyön.

Ammattikorkeakoulusta valmistuneella ei ole tiedeyhteisön edellyttämää tieteellistä pätevyyttä tieteellisen tutkimuksen tekoon. Toisaalta ammattikorkeakoulujen toimintaperiaatteen mukaan ammattikorkeakouluosaajien tutkimuksen tarkoituksena ei ole viedä tiedettä tutkimuksen kautta eteenpäin, vaan kehittää työelämän käytänteitä. Opiskelijoiden harjoittama soveltava tutkimustyö ei siis valmenna heitä tieteen kentän toimijoiksi, vaan kyse on paremminkin kehitys- ja projektityöstä.

Korkeakoulusta valmistuneen kannalta laajamittainen paneutuminen tutkijanuraan on tietenkin motivoivampaa, jos omalla järjestelmällisellä, vuosikausien paneutumisella tietyyn aihepiiriin voi edistää myös omaa tieteellistä uraa. Ammattikorkeakoulusektorin koulutukseen sisältyy ammattiin kouluttaminen, joka syrjäyttää tutkijan valmiuksien kouluttamisen. Ammattikorkeakoulusta valmistuneet eivät päteväydy muodollisesti eivätkä sisällöllisesti tieteellisen tutkimuksen tekijöiksi. Sen sijaan kehitys- ja tutkimustehtäviin sekä toiminnan kehittämiseen käytännössä ammattikorkeakoulusta valmistuvat saavat valmiudet.

Yliopistolaitoksen kulmakivet, tutkimus ja opetus, ovat pyrkineet tuomaan koulutettaville ajantasaista tietoa tiedemaailmasta. Ammattikorkeakouluissa kyse on pikemminkin työelämätietouden ja koulutuksen yhteensovittamisesta. Ammattikorkeakoulujen opettajat tuntevat hyvin työelämää ja ovat usein mukana paikallisissa kehittämisshankkeissa. Niinpä käytännön esimerkit opetuksen sisällä viittaavat usein paikallisiin yrityksiin. Tällä tavoin opiskelijoille ehkä kuitenkin väliytyy opettajien tutkimuksen kautta hankkima alueen yritystoiminnan tuntemus.

Tekijänoikeuskysymykset nousevat erityisesti esille ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystyön (T&K -toiminta) resursoinnin ja laajamittaisen aloittamisen myötä. Opiskelijoiden osallistuessa T&K -toimintaan on hyvä huolehtia siitä, etteivät opiskelijat joudu tekemään opinnäytetöitään ammattikorkeakoulujen kehityspalveluiden ja tutkimusprojektien ehdoilla, vaan omista erikoistumiskohteista ja oppimisen kannalta relevantista lähtökohdasta käsin.

Erytiesi tekijänoikeusnäkökulmasta on pidettävä silmällä opinnäytetöiden ja muiden selvitysten tekijänoikeutta. Kaikki mitä tässä oppaassa on sanottu opiskelijan opinnäytetöihin ja muihin projekteihin liittyvistä oikeuksista, soveltuu myös korkeakoulun tutkimus- ja kehitystoiminnan projekteihin.

Tutkimus- ja kehittämistoiminnassa on kuitenkin usein laajan sidosryhmän lisäksi mukana isohko joukko eri tavoin koulutettuja tutkijoita. Jos tutkimus- ja kehitysprojekteissa tehdään tiedettä tieteellisesti pätevöityneen (kuten lisensiaatin tai tohtorin) johdolla, opiskelijan opinnäytetöitä ei tule voida plagioida osaksi tieteellistä tutkimusta, vaan opiskelijan panos on voitava erottaa projektista. Opettaja tai korkeakoulu ei myöskään saa käyttää opiskelijan (esim. opinnäyte) työtä mainitsematta lähdeään. Tämä tehtävä on kuitenkin todella vaikea ja uusi tieteen kentällä. Tieteellisessä tutkimuksessa ei periaatteessa nimittäin saa viitata muihin kuin tieteellisiin tutkimuksiin, joiksi lasketaan vähintään lisensiaattitasoiset tutkimukset.

Ratkaisuna voisi olla se, että ammattikorkeakouluissa tehtävissä tieteellisissä tutkimuksissa (lähinnä opettajien omat lisensiaatti- ja väitöskirjatyöt) ei käytettäisi lainkaan opiskelijoiden työvoimaa, ja kun tehdään (ei-tieteellisiä) tutkimus- ja kehitysjulkaisuja, niissä mainitaan, ketkä opiskelijat ovat milläkin tavoin osallistuneet työn tekemiseen.

10.4. sopimuksen tekeminen

Opiskelijalla on täydet tekijänoikeudet tekemiinsä teoksiin, ellei hän ole luovuttanut niitä erikseen tehdyllä sopimuksella pois. Opiskelijan kannattaa aina tehdä kirjallinen sopimus tekemistään töistä, varsinkin jos hän tekee tilaustyötä tms. Etukäteen tehty kirjallinen sopimus ehkäisee riitatilanteita ja väärinkäytöksiä. Myös oman oppilaitoksen kanssa on hyvä sopia pelisäännöistä. Koulu ei voi viedä opiskelijan tekijänoikeuksia opintojen alussa pakottamalla opiskelijan allekirjoittamaan sopimuksen, jossa opiskelija luopuu kaikista oikeuksistaan. Oikeuksien luovuttamiseen ei myöskään riitä opinto-oppaassa oleva maininta, jossa kerrotaan, että opiskelija luopuu kaikista tekijänoikeuksistaan opiskelun ajalta. Oppilaitosten kanssa tehtävien sopimusten tulee olla kohtuullisia.

Sopimukseen kannattaa ottaa maininta muun muassa työn rahoituksesta, materiaalikustannuksista, koulun ja opiskelijan oikeuksista työhön (esim. onko fyysisen työn omistusoikeus koululla vai opiskelijalla) ja käytettävistä välineistä. Mitä yksityiskohtaisempi sopimus on, sitä paremmin se suojaa opiskelijan oikeuksia. Epäselvissä tapauksissa on suositeltavaa kääntyä lakimiehen puoleen.

Tekijänoikeuden luovutusta koskeva sopimus voi olla kirjallinen, suullinen tai ns. konkluenttinen sopimus (hiljainen yhteisymmärrykseen perustuva sopimus, joka ilmenee osapuolten käyttäytymisenä). Vaikka laki ei aseta sopimuksille muoto-vaatimuksia, olisi ainakin taloudellisesti merkittävät sopimukset syytä tehdä kirjallisesti. Eräillä aloilla on olemassa valmiita sopimusmalleja tai suosituksia oikeuksien siirtymisestä. Näitä kannattaa tiedustella alan järjestöiltä.

Koska oppilaitoksella saattaa olla omistusoikeus teokseen (teos on esim. tehty kalliille oppilaitoksen materiaalille), myös silloin on hyvä sopia siitä, miten ja missä teosta säilytetään, ja muistuttaa oppilaitosta teoksen suoja-ajoista. Jos opiskelijan työtä täytyy säilyttää keskimäärin noin 120 vuotta (suoja-aika 70 v. tekijän kuoleman jälkeen), voivat oppilaitoksen tilat käydä ahtaiksi ajan kuluessa.

Opiskelija voi luovuttaa taloudelliset oikeutensa joko kokonaan tai osittain. Tekijänoikeuslaissa mainitusta kokonaisluovutuksesta on kysymys silloin, kun opiskelija luovutuksen johdosta menettää kaikki taloudelliset yksinoikeutensa teokseen. Luovutuksensaajasta esim. oppilaitoksesta tulee tämän jälkeen teoksen taloudellisten tekijänoikeuksien haltija. Luovutuksensaajan on kuitenkin tämänkin jälkeen kunnioitettava tekijän moraalisia oikeuksia ja huomioitava tekijänoikeuslain 28 §:n oikeuksien edelleen luovuttamisen kieltö (ellei toisin ole sovittu, ei se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, saa muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta toiselle).

Yleisempi tekijänoikeuden luovutuksen muoto on osittaisluovutus, jolloin tekijä siirtää vain jonkun tietyn osan oikeuksistaan toiselle osapuolelle. Oikeuksien luovutus voi olla myös ajallisesti rajoitettu.

10.5. opiskelija töissä

Tekijänoikeus syntyy aina tekijälle. Mikäli työntekijä luo työtehtäviinsäkin liittyen teoksen, saa hän siihen lähtökohtaisesti täyden tekijänoikeuden. Tätä oikeutta ei rajoita esimerkiksi se, että työntekijä ei olisi kenties pystynyt luomaan teosta ilman työnantajan laitteita tai että, työntekijä saa työstään palkan, tai että työntekijä on opiskelija.

Sen sijaan on mahdollista ja käytännössä tavallista, että työnantaja ja -tekijä ovat kirjallisesti, suullisesti tai ehkä jopa hiljaa eli konkluenttisesti sopineet, että työnantajalla on käyttöoikeus työntekijän luomiin teoksiin. Tällainen sääntö saattaa olla johdettavissa myös alalla vallitsevasta käytännöstä. On selvää, että esimerkiksi arkkitehti- ja muotoilijoiden työntekijät, joiden nimenomaisena työnä on luoda rakennussuunnitelmia, ovat työnsä tulokset työnantajan käyttöön. Korvaus tästä luovutuksesta sisältyy palkkaan. Työsuhteissa oikeudet voivat siirtyä myös työnsä tulokset työnantajan käyttöön. Korvaus tästä luovutuksesta sisältyy palkkaan. Työsuhteissa oikeudet voivat siirtyä myös työnsä tulokset työnantajan käyttöön. Korvaus tästä luovutuksesta sisältyy palkkaan.

Työ- tai virkasuhteessa luotuja tietokoneohjelmia ja tietokantoja koskevat taloudelliset oikeudet siirtyvät lain säännöksen nojalla aina työnantajalle, mikäli ohjelma tai tietokanta on luotu täytettäessä työ- tai virkasuhteesta johtuvia työtehtäviä. Tärkeänä poikkeuksena on säädetty, että tällä tavalla eivät siirry softilasopetuslaitoksia lukuun ottamatta korkeakoulun opetus- tai tutkimustyössä toimivan tekijän luoman tietokoneohjelman tai siihen välittömästi liittyvän teoksen tekijänoikeudet. Piirimallilaissa on vastaava säännös koskien työnantajan oikeutta piirimalliin kuin tekijänoikeuslain työnantajan oikeus tietokoneohjelmaan.

Työsuhteissa kaikki tekijän taloudelliset oikeudet voivat siirtyä työnantajalle, taloudellisia oikeuksia voi siirtyä työnantajalle tarvittavassa laajuudessa, jotta teosta voidaan käyttää yrityksen normaalin toiminnan puitteissa, tai kaikki oikeudet voivat pysyä työntekijällä. Jos asiaa koskevaa nimenomaista sopimusta tai lainsäädöstä ei ole, joudutaan tarkastelemaan työsuhteen tarkoitusta sekä työsuhteessa osapuolten toimintaan vaikuttavia olosuhteita. Tulkintaan vaikuttaa muun muassa alalla yleisesti noudatettu käytäntö. On kuitenkin ajateltavissa, että työntekijällä voisi esimerkiksi olla oikeus työnantajastaan riippumatta vaatia kolmatta osapuolta kunnioittamaan moraalisia oikeuksiaan.

Tekijänoikeusneuvosto on lausunnossaan 1987:12 todennut seuraavaa työnantajan oikeudesta: Tiedotussihteeri A oli laatinut työnantajalleen X:lle tämän hoitamaa puhelinliikennettä koskevan video-ohjelman käsikirjoituksen ja osallistunut ohjelman ohjaamiseen. Ohjelmaa oli käytetty X:n tiedotus- ja markkinointitilaisuuksissa. X oli luovuttanut osan ohjelmasta käytettäväksi B Ky:n tuottamaan yritysvideosarjaan. Tekijänoikeusneuvoston mielestä X:n oli osoitettava, että oikeus elokuvan edelleen luovutukseen muutoin kuin esittämistarkoituksessa (Tekijäl 39 §) oli siirtynyt laitokselle. Palvelusuhteen olemassaolo saattoi aiheuttaa tekijänoikeuden siirtymisen, ei kuitenkaan automaattisesti.

10.6. materiaalimaksut ja tekijänoikeus

Ammattikorkeakoulujen perimistä maksuista on säädetty opetusministeriön asetuksella ammattikorkeakoulujen opetuksesta perittävien maksujen perusteista (653/2001). Asetus on tullut voimaan 1.8.2001.

Asetuksen 3 §:ssä säädetään oppimateriaaleista ja tarvikkeista perittävistä maksuista. Asetuksen mukaan maksuttomaan opetukseen kuuluvista työvälineistä, koneista, laitteista, suojavaatteista, työturvallisuussäännöksissä edellytetyistä varusteista, opetuksessa käytettävistä koululle kuuluvista materiaaleista ja tarvikkeista tai muista vastaavista opetusvälineistä ei voida periä maksuja. Esimerkiksi opintoihin kuuluvalla kudontakurssilla ei voida periä käyttömaksua kangaspuiden käytöstä eikä kaiverruskurssilla voida periä maksua timanttiporan käytöstä. Samalla tavalla kaikki esimerkiksi laboratorio-työskentelyyn tai ruuanvalmistukseen liittyvät tarvikkeet kuuluvat maksuttomaan opetukseen.

Ammattikorkeakoulu voi kuitenkin periä maksun todellisten hankinta- tai tuotantokustannusten mukaisesti sellaisista oppimateriaaleista, työvälineistä, laitteista, materiaaleista tai muista tarvikkeista, jotka ammattikorkeakoulu antaa opiskelijalle hänen henkilökohtaiseen käyttöönsä, ja jotka opintojen päätyttyä jäävät opiskelijalle. Opiskelijan ei ole kuitenkaan pakko ottaa itselleen näitä materiaaleja, laitteita tai muita tarvikkeita, jos hän ei halua, jolloin maksuja ei voida periä. Opiskelija voi myös hankkia oppimateriaalit ja tarvikkeet halutessaan muualta, jolloin häneltä ei luonnollisestikaan voida periä maksuja.

Jos opiskelija haluaa esimerkiksi pitää itsellään tekemänsä huonekalun, ammattikorkeakoulu voi periä opiskelijalta huonekalusta maksun sen todellisten tuotantokustannusten mukaisesti, mikäli opiskelija on saanut materiaalin koulultaan ilmaiseksi. Ammattikorkeakoulu voi myös periä maksuja opiskelun tueksi tarjottavista oppimateriaaleista kuten erilaisista kopiaista, jotka jäävät opiskelijan käyttöön. Opiskelijan ei kuitenkaan tarvitse tätä materiaalia hankkia tai hän voi hankkia sen halutessaan muualta.

Tekijänoikeuden ja materiaalimaksujen suhde on hieman monimutkainen. Materiaalimaksuista annetun asetuksen ja tekijänoikeuslain yhteensovittaminen ja soveltaminen ei ole helppoa. Tällaisissa tapauksissa kannattaa kääntyä jo asiaa käsittelevän tahon puoleen.

11. muut immateriaalioikeudet

11.1. mallisuoja

Mallioikeus on yksi teollisoikeutemme. Se on oikeus, joka suojaa uutta muotoilua. Suojan kohde on konkreettinen ja näköaisteilla havaittavissa. Mallioikeus suojaa yksinomaan ulkomuodon. Mallioikeus eli yksinoikeus mallin ammattimaiseen käyttöön elinkeino- ja liiketarkoituksessa sekä teollisesti että käsityönä saadaan rekisteröimällä malli. Rekisteriviranomaisena toimii Patenti- ja rekisterihallitus.

Yksinoikeus tarkoittaa sitä, että kukaan muu kuin mallioikeuden haltija ei ilman tämän lupaa saa ammattimaisesti käyttää mallia valmistamalla, maahan tuomalla, myytäväksi tarjoamalla, kaupaksi pitämällä, luovuttamalla tai vuokraamalla tavaroita, jotka ulkomuodoltaan eivät olennaisesti eroa mallista tai joihin on otettu jotain, joka ei olennaisesti eroa siitä.

11.1.1. malli

Mallioikeuslaissa (MalliL) mallilla tarkoitetaan tavaran ulkomuodon tai koristeen eli ornamentin, esikuvaa. Vain silmin havaittava piirre saa suojan. Tekniset ideat eivät sellaisenaan saa suojaa, eivätkä myöskään sellaiset rakenteet, joita ei voi nähdä esinettä purkamatta tai rikkomatta. Mallioikeus voidaan saada kaikenlaisille konkreettisille esineille ilman taiteellisuusvaatimuksia. Suojata voi esimerkiksi rekka-auton ja ruuvin. Sen sijaan työselostuksiin, sisustussuunnitelmiin, pelisääntöihin jne. ei voi saada mallioikeutta, koska ne eivät ole konkreettisia esineitä.

Koriste eli ornamentti ei ole itsenäinen esine, mutta koristeet saavat mallisuojan. Koriste liittyy aina toiseen esineeseen ja sillä on koristamistarkoitus. Koriste voi olla esimerkiksi kuvio, jota käytetään lautasliinoissa, kertakäyttöastioissa, tapeteissa, ikkunaverhoissa ja muissa kodin tekstiileissä. Sama koriste voi olla erilaisten esineiden koristeena.

11.1.2. mallioikeuden edellytykset

Mallioikeus merkitsee yksinoikeutta mallin ammattimaiseen käyttöön. Se saadaan yksinomaan rekisteröimällä malli. Mallioikeuden saaminen on mahdollista, jos malli on uusi. Hakija tai kukaan muu ei saa julkistaa eikä tehdä tunnetuksi mallia ennen hakemispäivää. Jotta malli rekisteröitäisiin, mallin on lisäksi erottava olennaisesti aikaisemmin tunnetuista malleista. Tällöin mallia voidaan pitää itsenäisen luomistyön tuloksena. Joissain tapauksissa jo pienikin ero on katsottava olennaiseksi, varsinkin, jos käyttötarkoitus pakottaa mallin suojan turvautumaan tiettyihin perusmuotoihin. Olennainen ero joudutaankin ratkaisemaan tapauskohtaisesti. Aivan yksinkertaiset ja tavanomaiset mallit eivät ole suojattavissa. Tämän lisäksi ei saa olla olemassa niin sanottuja rekisteröinnin esteitä.

11.1.3. mallioikeuden voimassaolo, valvominen ja loukkaukset

Mallioikeus ja tekijänoikeus eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan saattavat kohdistua samaankin tavarahan tai koristeeseen toisiaan täydentäen. Mallioikeus on ajallinen (voimassa 5 vuotta rekisteröinnin hakemispäivästä lukien, maksimi-voimassaoloaika uusimiskerrat mukaan lukien on 15 vuotta), alueellinen (eli maakohtainen; Suomessa myönnetty rekisteröinti koskee vain Suomea. Muita maita koskeva mallisuoja täytyy hakea jokaisessa halutussa maassa erikseen) ja sisältää etuoikeuden (hakijalla on 6 kuukautta aikaa Suomen hakemispäivästä lukien hakea mallioikeuden rekisteröintiä ulkomailla).

Patentti- ja rekisterihallitus on rekisteriviranomainen mallioikeusasioissa. Se ei valvo mallioikeuden haltijan oikeuksia, vaan niitä on mallioikeuden haltijan valvottava itse. Mikäli mallioikeuden haltija katsoo, että joku loukkaa hänen mallioikeuttaan, on hänen syytä ottaa yhteyttä loukkaajaan. Mikäli asiassa ei neuvottelemalla päästä sovintoon, voi mallioikeuden haltija nostaa mallioikeuden loukkaajaa vastaan kanteen Helsingin käräjäoikeudessa, joka on laillinen tuomioistuin mallioikeusasioissa.

11.1.4. mallioikeuden hakeminen

Mallin rekisteröintiä haetaan kirjallisesti Patentti- ja rekisterihallitukselta. Virastosta on saatavana valmis hakemuslomake (ko. hakemuslomakkeen käyttö ei ole pakollista). Mallihakemus ei tule vireille, mikäli hakemukseen ei ole liitetty mallia esittävää kuvaa tai mallikappaletta. Hakemus liitteineen on lähetettävä postitse tai toimitettava Patentti- ja rekisterihallituksen kirjaamoon. Mallin rekisteröintihakemuksen yhteydessä on suoritettava hakemusmaksu sekä hakemuksesta riippuen mahdolliset lisämaksut. Maksujen suorittaminen ei kuitenkaan ole hakemuksen vireilletulon edellytys. Mikäli hakemus hylätään, jätetään ennalleen tai peruutetaan, ei hakemukseen suoritettuja maksuja palauteta.

11.2. patenti

Patenttilain mukaan keksijä voi saada keksintöönsä patentin. Keksintöä on voitava käyttää teollisesti, mistä syystä esim. taiteellista luomusta ei katsota teollisesti käyttökelpoiseksi keksinnöksi. Kukaan muu kuin patentinhaltija ei saa ilman tämän lupaa käyttää keksintöä hyväkseen patenttilaissa tarkoitetulla tavalla. Patenttioikeudellisen suojan saa tietyn edellytyksin. Patentin tulee olla on asianmukaisesti haettu ja myönnetty. Patenti myönnetään keksintöön, jolla on tekninen luonne ja tekninen teho. Keksinnön on myös oltava toisinnettavissa ja teollisesti käytettävissä. Keksinnön pitää myös olla uusi eli keksintö ei ole aikaisemmin missään, milloinkaan eikä millään tavalla saanut tulla julkisuuteen, jotta se saisi patentin. Keksinnöstä tihkunut tieto tekee siitä julkisen, jos tämä tieto on sellaista, että alan ammattilainen pystyy sen nojalla käyttämään keksintöä hyväkseen.

Teknisen luonteen vaatimus sulkee pois löydöt, tieteelliset teoriat, kirjanpitojärjestelmät, pelisäännöt, rahajärjestelmät, tietokoneohjelmat jne, sekä ihmisiin ja eläimiin kohdistuvat kirurgiset tai terapeuttiset menetelmät. Sen sijaan em. seikkojen tekniset apuvälineet, kuten tietokoneet, lääketieteelliset instrumentit ja kemialliset aineet voivat olla patentoitavia keksintöjä. Eri maissa on huomattaviakin eroja siinä, minkälaisia keksintöjä voidaan patentoida. Geenitekniikan ja muiden nopeasti kehittyvien alojen oikeudellinen järjestely tuo jatkuvasti ongelmia ja vaatii uusia periaatteellisia linjauksia. Patenttia ei kuitenkaan myönnetä keksintöön, jonka hyväksikäyttö on siveellisyyden tai yleisen järjestyksen vastaista eikä kasvilajikkeisiin ja eläinrotuihin.

11.2.1. työsuhteessa tehdyt keksinnöt

Työsuhteessa tehdyistä keksinnöistä on säädetty laki oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin. Lain mukaan työ- tai virkasuhteessa olevalla työntekijällä on keksintöönsä sama oikeus kuin muullakin keksijällä. Työnantajalla on kuitenkin mahdollisuus tietyn edellytyksin ottaa nämä oikeudet itselleen maksamalla työntekijälle kohtuullisen korvauksen. Laki ei koske yliopistojen ja korkeakoulujen tutkijoita ja opettajia eikä asevelvollisia.

11.2.2. patentin hakeminen

Patenttiviranomaisena Suomessa toimii Patentti- ja rekisterihallitus. Patenttia haetaan yksityiskohtaisella kirjallisella hakemuksella, joka sisältää mm. keksinnön selityksen. Säännökset patentin hakemisesta ovat monimutkaiset ja tavallista onkin, että keksinnön haltijaa edustaa hakuasiassa patenttiasiamies.

11.2.3. patentin alueellisuus ja voimassaoloaika

Suomessa myönnetty patentti on voimassa vain Suomessa. Tämä koskee myös maahantuontia: vain suomalaisen patentin haltijalla on oikeus tuoda patentoitu tuote Suomeen. Patentti on mahdollista pitää voimassa vuosimaksut maksamalla 20 vuotta patenttihakemuksen tekemisestä.

11.2.4. Hyödyllisyysmallisuoja eli pikkupatentti

Pikkupatentti on uusi immateriaalinen suojamuoto. Sillä suojataan samantapaisia keksintöjä kuin patentillakin, mutta rekisteröimismenettely on yksinkertaisempi, edullisempi ja nopeampi. Suoja-aika on täten luonnollisesti lyhyempi ja rajoitetumpi. Samaan keksintöön voidaan hakea sekä patenttia että hyödyllisyysmallisuojaa.

11.3. tavaramerkki

Tavaramerkki on tunnus, jonka avulla voidaan erottaa elinkeinotoiminnassa liikkeeseen lasketut tavarat tai palvelut toisten tavaroista tai palveluista. Tavaramerkkinä voi olla mikä tahansa merkki, joka voidaan esittää graafisesti: kuvio, yksi tai useampi sana, kirjaimia, numeroita sekä tavarain tai sen päällyksen erikoislaatuinen asu.

Tavaramerkki voi olla myös yhteisömerkki, jolloin yhteisö voi rekisteröidä tai vakiinnuttaa yhteisömerkikseen tavaramerkin, jota käytetään yhteisön jäsenten elinkeino- tai ammattitoiminnassa (Avainlippu-merkki). Tarkastusmerkkiä käyttää viranomainen, jonka tehtävänä on tavaroiden tai palveluiden tarkastaminen tai valvominen taikka niitä koskevien määräysten antaminen (FI -tarkastusmerkki).

11.3.1. tavaramerkin hakeminen

Yksinoikeus tavaramerkkiin saadaan joko rekisteröimällä tai vakiinnuttamalla se. Tavaramerkki rekisteröidään Patentti- ja rekisterihallituksessa samantapaisella menettelyllä kuin haettaessa patenttia. Hakemusta tehtäessä on suoritettava hakemusmaksu. Mikäli hakemus hylätään, jätetään ennalleen tai peruutetaan, ei hakemuksen johdosta suoritettuja maksuja palauteta. Hakemus katsotaan kuitenkin tehdyksi vasta, kun maksut on suoritettu.

11.3.2. alueellisuus ja voimassaolo

Rekisteröintisuoja koskee vain Suomen aluetta. Jos merkki halutaan suojata rekisteröinnillä ulkomailla, tulee rekisteröintiä hakea kyseisen maan rekisteriviranomaiselta.

Euroopan yhteisön alueella toimiva yritys voi hakea yhteisön tavaramerkkiä. Jos sellainen rekisteröidään, merkki on voimassa koko Euroopan yhteisön alueella.

Merkin rekisteröintiä ulkomailla voi myös hakea kansainvälisellä hakemuksella Madridin pöytäkirjan mukaisesti. Rekisteröinti on voimassa hakemispäivästä lukien 10 vuotta rekisteröintipäivän jälkeen.

Rekisteröinti voidaan uudistaa kulloinkin 10 vuodeksi edellisen rekisteröintikauden päättymisestä. Vakiintumiseen perustuva tavaramerkkioikeus on voimassa niin kauan kuin merkki on käytössä. Rekisteröity tavaramerkkioikeus lakkaa, jollei rekisteröintiä uudisteta. Vakiintumiseen perustuva oikeus lakkaa, jollei merkkiä käytetä. Jos merkki on rekisteröity tavaramerkkilain vastaisesti, rekisteröinti voidaan tuomioistuimen päätöksellä julistaa mitättömäksi.

11.3.3. tavaramerkin loukkaus

Jos joku on loukannut yksinoikeutta tavaramerkkiin, tuomioistuin voi kanteesta kieltää loukkaajaa jatkamasta tai toistamasta tekoaan. Loukatulla on yleensä oikeus saada vahingonkorvausta. Tahallisesta oikeuden loukkauksesta voi seurauksena olla sakkorangaistus tai jopa vankeutta.

Lisätietoja tavaramerkkiasioista saa Patentti- ja rekisterihallituksesta.

12. lisätietoja ja lähteet

12.1. lisätietoja

Lisätietoja tekijänoikeuksista saa mm. tekijänoikeusjärjestöistä (mm. Kopiosto, Gramex, Teosto ja Kuvasto). Internetistä löytyy lukemisen arvoinen opas tekijänoikeuksista osoitteesta www.kopiraifti.fi. Opas on tehty Kopioston ja opetusministeriön yhteistyönä.

Opetusministeriön alainen tekijänoikeusneuvosto ratkoo tekijänoikeuslain tulkintaan liittyviä ongelmia. Neuvostosta löydät tietoa osoitteesta www.minedu.fi/opm/tekijanoikeus/index.html.

Opetusministeriön www-sivuilta löytyy materiaalia tekijänoikeuksista sekä Suomessa että ulkomailla, digitalisoitumisesta ja direktiiveistä. Sivuilta löytyy myös tekijänoikeusneuvoston lausuntoja. Lisäksi sivuilla on hyvä linkkilista tekijänoikeuksiin liittyviin tahoihin.

Opetusministeriön sivuilta löytyvät myös verkko-opetuksen tekijänoikeustyöryhmän laatimat sopimusmallit ja sopimusopas virtuaalikulun, -ammattikorkeakoulun ja -yliopiston käyttöön. Sopimusmallit koskevat verkko-opetusaineiston tuottamisesta tehtäviä sopimuksia. Sopimusmalleihin kuuluu myös malli verkko-opetukseen osallistuvan opiskelijan kanssa tehtävästä sopimuksesta.

Tekijänoikeuden perusteeksiin kuuluu Pirkko-Liisa Haarmannin ”Tekijänoikeus ja lähioikeudet” (Jyväskylä 1999).

Tekesin sivuilta löytyy erilaisia sopimus pohjia, jotka voivat olla avuksi omia sopimuksia tehtäessä. Osoite on www.tekes.fi/rahoitus/yritys/juridi/sopimustyyppit.html. Hyvä lähde tekijänoikeuksiin löytyy myös Suomen musiikkikirjasto yhdistyksen julkaisusarjasta Tekijänoikeutta kirjastoille, www.kaapeli.fi/~musikir/copyright/etusivu.htm.

Malleista, patenteista ja tavaramerkeistä saa tietoa Patentti- ja rekisterihallituksen Internet- sivuilta, www.prh.fi.

12.2. lähteet

Asetus ammattikorkeakouluopinnoista 256/1995.

Koivuniemi Jarmo 1997: Tekijänoikeuden perusteet. Luentomonisteita.

Kopiraatti - reitti tekijänoikeuteen. Kopiosto ry:n ja opetusministeriön tuottama tekijänoikeusopas. Verkkodokumentti. <<http://www.kopiraatti.fi>>. Luettu 14.9.2001.

Koulutus ja tutkimus vuosina 1999-2004. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriö. Verkkodokumentti. ><http://www.minedu.fi/julkaisut/KESU2004/KESU.html>>. Luettu 14.9.2001.

Laki ammattikorkeakouluopinnoista 255/1995.

Opetusministeriön asetus ammattikorkeakoulujen opetuksesta perittävien maksujen perusteista 653/ 2001.

Patentti- ja rekisterihallitus 1996: Tavaramerkkiopas. Helsinki.

Patentti- ja rekisterihallitus: Mallioikeusopas.

Patentti- ja rekisterihallitus: Tavaramerkkiopas.

Patentti- ja rekisterihallitus: Tavaramerkit. Verkkodokumentti. <<http://www.prh.fi/tavaram.html>>. Luettu 11.10.2001.

Patentti- ja rekisterihallitus: Mallioikeudet. Verkkodokumentti. <<http://www.prh.fi/mallioik.html>>. Luettu 11.10.2001.

Patentti- ja rekisterihallitus: Patentit. Verkkodokumentti. <<http://www.prh.fi/papetnit.html>>. Luettu 11.10.2001.

Pitkänen, Olli 1994: Harjoitustöiden tekijänoikeudesta. Teknillisen korkeakoulun ylioppilaskunta TKY.

Poroila, Heikki 1999: Tekijänoikeutta kirjastoille. Verkkodokumentti. <<http://www.kaapeli.fi/~musakir/copyright/etusivu.htm>>. Luettu 14.9.2001. Suomen Musiikkikirjastoyhdistys.

Tekes. Sopimustyyppit. Verkkodokumentti. <<http://www.tekes.fi/rahoitus/yritys/juridi/sopimustyyppit.html>>. Luettu 11.9.2001.

Tekijänoikeuden sisältö . Verkkodokumentti. <http://www.minedu.fi/opm/tekijanoikeus/tekijanoikeus_sisalto.html>. Luettu 14.9.2001.

Tekijänoikeus. Kansainvälinen tekijänoikeus ja Euroopan Unioni. Verkkodokumentti. <http://www.minedu.fi/opm/tekijanoikeus/kv_tekijanoikeus_ja_eu.html>. Luettu 11.9.2001.

Tekijänoikeusasetus 574/1995.

Tekijänoikeuslaki 404/1961.

Tekijänoikeusneuvosto. Verkkodokumentti. <<http://www.minedu.fi/opm/tekijanoikeus/index.html>>. Luettu 14.9.2001.

Waldén, Jorma 2001. Tekijänoikeuskysymyksiä. Luentokalvosarja.

Valokuvaajan tekijänoikeusopas 1997. 2. laaj. painos. Helsinki: Suomen valokuvajärjestöjen keskusliitto Finnfoto, Musta Taide.

mikä SAMOK ry on?

SAMOK ry on ammattikorkeakouluopiskelijoiden itsenäisesti hallitsema valtakunnallinen, sitoutumaton ja riippumaton edunvalvonta- ja palvelujärjestö. SAMOK ry huolehtii opiskelijoiden näkemysten saattamisesta valtionhallinnon ja muiden yhteistyötahojen tietoon sekä järjestää opiskelijoille erilaisia palveluja ja alennuksia. SAMOK ry on olemassa opiskelijaa varten. SAMOK tekee edunvalvontatyötä erityisesti sosiaali- ja koulutuspoliittisissa asioissa, kansainvälisissä asioissa sekä tutorinnissa. SAMOK ry on mukana kehittämässä ammattikorkeakoulutusta ja vaikuttamassa yleisen opintososiaalisen järjestelmän kehittymiseen. Tärkeä tavoite on myös ammattikorkeakouluopiskelijaidentiteetin luominen. SAMOK ry kouluttaa opiskelijakuntien edustajia kaikilla sektoreillaan ja vuoden aikana pidetään useita tapaamisia, seminaareja sekä koulutuspäiviä. SAMOK ry julkaisee sähköistä viikko- ja kuukausitiedotetta, Samokki-lehteä neljä kertaa vuodessa sekä erilaisia oppaita opiskelijoille.

SAMOK ry:n jäseniä ovat 29:n ammattikorkeakoulun opiskelijayhdistykset sekä perustajaliitot SKOL, TERHOL ja STOL. SAMOK:n jäsenenä on siis reilut 50 000 opiskelijaa.

Yhteistyökumppaneina ovat niin valtionhallinto, sen eri ministeriöt kuin ammattiyhdistysjärjestötkin. Tiivistä yhteistyötä tehdään myös muiden opiskelijaliittojen kanssa. Koko Eurooppaa koskeviin opiskelijoiden asioihin SAMOK ry vaikuttaa The National Unions of Students in Europe:n eli ESIB:in kautta.

www.samok.fi
samok@samok.fi

Suomen Ammattikorkeakouluopiskelijayhdistysten Liitto - SAMOK ry

Kulttuurialan jaosto 2001

www.samok.fi